

EEN 19^E-EEUWS RECLAMEBORD GERESTAUREERD

P.C. MEIJERS*

Op de hoek van de Slapershaven en het Grote Oost is onlangs weer een stukje stadshistorie zichtbaar gemaakt. Een eenvoudige, groen geschilderde plank tegen de buitengevel van Grote Oost 132, bleek een rijkdom aan historische reclameteksten te bevatten. Na zorgvuldig onderzoek is één van de oudste reclameteksten in Hoorn zorgvuldig blootgelegd en gerestaureerd. In sierlijke letters is de tekst 'TABAK.SIGAREN.KOFFY EN THEE' weer zichtbaar gemaakt.

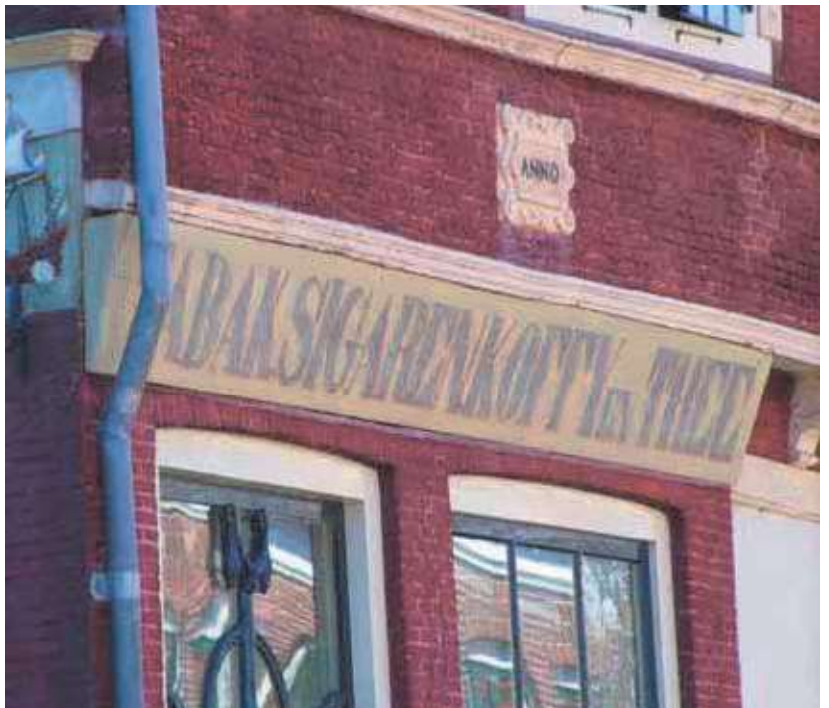

Reclame op Grote Oost 132 anno 1907

In opdracht van de Vereniging Hendrick de Keyser werd tijdens onderhoudswerkzaamheden een brede houten plank aan de gevel gedemonteerd. Vroeger stonden er geschilderde reclameteksten op deze plank die echter geheel overschilderd waren. Historische gevelreclames zijn in Hoorn zeldzaam geworden. In overleg met Bureau Erfgoed is daarom besloten de plank te onderzoeken om een 19^e-eeuwse tekst weer zichtbaar te maken.

Onderzoek

Het kleurhistorisch onderzoek is door fijnschilders Leonieke en Max Polman uit Hoorn verricht. Begonnen werd de bovenste verflaag te verwijderen. Hieronder kwam de tekst 'SCHILDER & BEHANGER' in moderne letters tevoorschijn. Onder de grote letters stond een oudere geschilderde tekst. Op historische foto's was zichtbaar dat op de plank de tekst 'SCHILDER & GLAZENMAKER' was geschilderd, dus dit was geen verrassing. Onder de tweede tekst zat echter ook nog een derde tekst. Door middel van stratigrafisch onderzoek,

Gerestaureerd
reclamebord Grote
Oost 132 anno 2012

zogenaamde kleurentrapjes, werd onderzocht hoeveel en wat voor oudere verflagen op de plank aanwezig waren. Minutieus werd de verf laag voor laag verwijderd totdat er uiteindelijk meer dan 27 kleurlagen waren blootgelegd. Langzaam maar zeker kwam de historische reclametekst 'TABAK.SIGAREN.KOFFY EN THEE' tevoorschijn. Dat was bijzonder omdat er al meer dan 125 jaar geen eigenaren waren geweest met andere beroepen dan schilders. Onder de laatstgenoemde tekst waren daarnaast nog meer letters waarneembaar. De tekst kon niet worden blootgelegd zonder de tekst erboven te verliezen. Wel kon uit de contouren worden afgeleid dat er 'TABAK KOFFY en SIGAREN' had gestaan. Dit was de onderste laag en daarmee de oudste reclametekst, maar wanneer was deze aangebracht?

TABAKSKOFFIE EN THEE

Met behulp van pigmentanalyse door Matthijs de Keijzer van het Instituut Collectie Nederland kon de ouderdom van het vroegste afwerkstadium worden bepaald. In de verf waarmee de letters waren geschilderd bleek synthetische ultramarijn (blauw) te zijn toegepast, een verfstof die pas na 1830 op de markt kwam.

Kleurentrap met 27 lagen

Geschiedenis

Zoals vermeld was het pand in de twintigste eeuw vooral in bezit van schilders en behangers. Al in 1882 was het pand eigendom van Jan Opmeer, van beroep verver en glazenmaker. De familie Opmeer zou het pand ruim honderd jaar in bezit houden waarbij alle eigenaren schilder of behanger waren. De bovenste schilderlagen met reclameteksten passen dus bij de toenmalige eigenaren, maar hoe zit het met de oudere teksten?

In *Hoorn, Huizen, Straten en Mensen* staat vermeld dat in het pand Grote Oost 132 vóór 1882 'sterke drank in 't klein' werd verkocht in de winkel van Jan Opmeer. Het bedrijf werd op 1 mei 1885 gestaakt. Het schenken van drank aan huis gebeurde tot de negentiende eeuw regelmatig. In de Franse tijd werd dit verboden en de verkoop meer gereguleerd in kleine winkeltjes. Ook in Hoorn waren verschillende voorbeelden van dit soort huiswinkeltjes waaronder op het Breed. Sinds welke periode er in het pand drank werd geschonken of koffie of thee kon worden gedronken is nog niet bekend. Op de kadastrale minuutkaart die in 1823 van Hoorn werd gemaakt, staat dat het pand eigendom was van de weduwe van Klaas Vader, een broodbakker. De geschilderde teksten uit de periode van drank- en tabaksverkoop zijn

logischerwijs na de bakkersperiode aangebracht. De oudste reclametekst dateert daarom vermoedelijk uit het midden van de negentiende eeuw.

verkoop aan huis aan het Breed voor 1877

Restauratie

Bij het aanbrengen van de houten plank met de teksten in de 19^e eeuw waren de 17^e-eeuwse gebeeldhouwde balkkoppen in de gevel rigoureuus afgekap. Herstel was niet meer mogelijk dus de houten plank zou na herstel weer terug worden geplaatst. In eerste instantie was het plan de tweede tekst van 'schilder & glazenmaker' weer zichtbaar te maken. Uit het onderzoek kwamen echter oudere teksten tevoorschijn die nog uitzonderlijker waren. Op basis van technische haalbaarheid en de fraaie kleurstellingen werd besloten de tekst 'TABAK.

Afgehakte balkkoppen achter verwijderde plank

SIGAREN.KOFFY en THEE' vrij te leggen en te retoucheren in de oorspronkelijke kleurstelling. Leonieke Polman wist door middel van specifieke restauratietechnieken een balans te vinden tussen behoud van de oorspronkelijke letters en de aan te vullen letterdelen. Allereerst werd de oorspronkelijke tekst overgenomen op papier. Na het geheel opschonen en verwijderen van verflagen werd een egale fondtoon aangebracht

Onderzoek en restauratie in werkplaats

rond de teksten. De reclametekst werd vervolgens geretoucheerd 'al tratteggio'. De tratteggio-techniek is een restauratiemethode waarbij het verschil tussen originele onderdelen en gerestaureerde delen zichtbaar blijft. Ontbrekende plekken zijn met fijne, evenwijdige lijntjes ingevuld waardoor de restauratie-ingreep van dichtbij te zien is, maar van verderaf door optische kleurmenging onzichtbaar. Door de subtiele werkwijze is het gelukt om zelfs de oudere onderliggende tekst nog te laten doorschemeren. Het resultaat is geen nieuw en

'gelikt' bord maar een oud bord dat meer dan anderhalve eeuw aan de gevel hangt.

Resultaat

Door de samenwerking van Vereniging Hendrick de Keyser, de gemeente Hoorn en de uiterste inzet van de vakspecialisten Leonieke en Max Polman is dit historische reclamebord gerestaureerd. Het hoekpand was vooral bekend als één van de drie

Tratteggio-techniek op letters

Gevel voor restauratie

Bossuhuizen vanwege de geschilderde frieslijst op de gevel aan de Slapershaven met daarop de zeeslag van de West-Friezen tegen de Spaansgezinde vloot. Nu heeft echter ook de gevel aan het Grote Oost een bijzondere schildering, een 19^e-eeuws reclamebord dat toont hoe in Hoorn reclamevoering al in de negentiende eeuw plaatsvond.

Reclamebord na oplevering

Gevel na restauratie

* P.C. Meijers is werkzaam bij bureau Erfgoed van de gemeente Hoorn